

ФІНАНСИ

УДК 336.763

ФОНДОВИЙ РИНОК УКРАЇНИ: СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ

Воробйова О.І., д.е.н., професор, НАПКБ

У статті досліджуються сучасні тенденції розвитку фондового ринку України. Визначається, що нестабільність функціонування фондового ринку є результатом впливу світового фінансового ринку та недостатнім розвитком національної економіки.

Ключові слова: фондовий ринок, фінансовий ринок, національна економіка

ВСТУП

Характерною ознакою сучасного етапу розвитку національної економіки України є нестабільність фінансового сектору внаслідок світових фінансових проблем, які все більше загострюються і впливають самим негативним чином на різні сектори національного господарства, особливо на фінансовий ринок та його окремі складові, зокрема фондовий ринок. Питання розвитку фондового ринку досліджувалось різними українськими вченими, зокрема Бондар О.П. [1], Брітченко І., Перепелиця Р. [2], Ватаманюк З.Г., Баула О.В. [3], Версаль Н.І., Кирій В.П. [4], Довга С. [5], Міньков В.І. [6], Назарчук М.І. [7] та інші. В дослідженнях наведених авторів розглядалися різні питання стану та розвитку вітчизняного фондового ринку, участь в ньому банківських інститутів, його вплив на реальний сектор економіки. Практично всі автори зазначали, що вітчизняний фондовий ринок функціонує недостатньо ефективно і тенденції його розвитку не відповідають потребам як фінансового, так і реального секторів економіки. Однак незважаючи на наявність відповідних досліджень щодо розвитку фондового ринку ситуація в ньому залишається нестабільною, що вимагає подальших досліджень, виявлення причин та обґрунтування необхідних заходів для покращення ситуації.

ПОСТАНОВКА ЗАВДАННЯ

Головною проблемою дослідження фондового ринку є визначення тенденцій його розвитку та обґрунтування пропозицій щодо покращення функціонування для задоволення потреб національної економіки. Отже, метою статті є визначення сучасних тенденцій розвитку вітчизняного фондового ринку в умовах подальшої світової фінансової нестабільності.

РЕЗУЛЬТАТИ

За останній 2011 рік фінансова нестабільність у світі продовжувала нарощуватися, що негативно позначалося практично на всіх країнах, де превалює експортне виробництво, яке пов'язане з виробництвом сировинної продукції. До таких країн належить Україна, яка є перш за все постачальником на зовнішні ринки продукції чорної металургії та хімічної промисловості та імпортує енергетичні ресурси.

Проте необхідно зазначити, що фінансова нестабільність перш за все впливає не на реальний сектор економіки, а на фінансовий сектор, зокрема на фондовий ринок, як один з найбільш чутливих складових фінансового ринку.

Зупинимось на показниках розвитку фондового ринку на початку 2012 року. Так, станом на 30.04.2012 року кількість професійних учасників фондового ринку, яким Національна комісія з цінних паперів та фондового ринку надала ліцензію, складало 1631, у т.ч. 709 ліцензій було надано на провадження діяльності з торгівлі цінними паперами, 383 ліцензії на провадження депозитарної діяльності зберігачів цінних паперів, 170 ліцензій на провадження діяльності з ведення реєстру власників іменних цінних паперів, 355 ліцензій на провадження діяльності з управління активами інвестиційних інвесторів, 10 ліцензій на провадження діяльності з організації торгівлі на ринку цінних паперів, 2 ліцензії на провадження розрахунково-клірингової діяльності, 2 ліцензії на провадження депозитарної діяльності депозитарію цінних паперів.

Отже, на вітчизняному фондовому ринку функціонує достатня чисельність професійних учасників, які мають необхідні умови для здійснення відповідної діяльності (виходячи з того, що їм надані ліцензії на професійну діяльність), а тому з цього боку фондовий ринок України повинен функціонувати досить ефективно.

Станом на 30.04.2012 року НКЦПФР всього було зареєстровано 1786 інститутів спільного інвестування, зокрема 299 корпоративних інвестиційних фондів та 1487 пайових інвестиційних фондів. Загальна кількість інститутів спільного інвестування достатня для сучасного етапу розвитку українського фондового ринку. Однак діяльність зазначених фондів не дуже помітна внаслідок значних коливань доходності фінансових інструментів, які використовують ці фонди.

Протягом січня-квітня 2012 року НКЦПФР зареєстровано 73 випуски акцій на суму 9,46 млрд. грн. Порівняно з аналогічним періодом 2011 року обсяг зареєстрованих випусків акцій зменшився на 11,68 млрд. грн., тобто за чотири перших місяця 2011 року було здійснено випусків акцій на 21,14 млрд. грн.

У січні 2012 року випуски акцій склали 1172,26 млрд. грн., у лютому 543,66 млрд. грн., у березні 687,50 млрд. грн., у квітні 7059,40 млрд. грн. Таким чином, динаміка випусків акцій свідчить про відсутності чіткої тенденції (рис. 1).

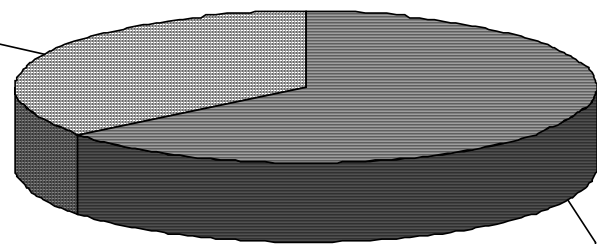
Випуски акцій

не можуть мати абсолютно чіткої тенденції до зростання, особливо в умовах, коли випуски здійснює лише незначна частка акціонерних товариств. Так, за даними НКЦПФР найбільш активними учасниками випуску акцій у період з січня по квітень 2012 року були перш за все банківські установи, зокрема: ПАТ «ТММ Банк», ПАТ «Авант-банк», ПАТ «Діві банк», ПАТ «Енергобанк», ПАТ «АКБ Імекс-банк», ПАТ «Всеукраїнський акціонерний банк», ПАТ «Універсал банк», ПАТ «державний ощадбанк України», ПАТ АБ «Брокбізнесбанк». Протягом січня-квітня 2012 року кількість випусків акцій банків, пов'язаних із збільшення статного капіталу, становила 17 випусків на суму 6,10 млрд. грн.

Таким чином, українські банки здійснили найбільшу частку із суми випусків акцій у січні-квітні 2012 року (рис. 2).

Для банківських інститутів випуск акцій є однією з характерних особливостей внаслідок вимог державного регулятора (НБУ) до рівня капіталізації банків. Тому банки постійно здійснюють випуски акцій з метою забезпечення відповідності свого капіталу вимогам НБУ. Водночас інші суб'єкти господарювання, особливо в промисловості, сільському господарстві, торгівлі, транспорті тощо не мають таких потреб. Хоча, якщо проаналізувати

Частка інших суб'єктів господарювання у випуску акцій; 35,50%

Частка банків у випуску акцій; 64,50%

Рис. 2. Частка українських банків, які здійснили випуск акцій у січні-квітні 2012 року

зміст господарської діяльності більшості середніх, крупних та великих підприємств, то потреби до збільшення власного капіталу є практично у всіх. Однак законодавчої вимоги до обов'язкового зростання власного, у т.ч. статутного капіталу, суб'єкти господарювання реального сектору практично не мають. Отже, відсутність обов'язкової потреби у випуску нових акцій є одним із головних причин недостатнього розвитку фондового ринку України. На цьому ринку дуже мало обертаються акції промислових, аграрних, транспортних та торговельних підприємств. У більшості випадків вітчизняні суб'єкти господарювання створені в вигляді товариств з обмеженою відповідальністю або приватних акціонерних товариств (закритих акціонерних товариств), що фактично не передбачає випуску та публічного розміщення акцій, а тому акції, як головні фінансові активи обертаються на вітчизняному фондовому ринку дуже в обмеженому обсязі.

Ще однією проблемою є те, що значна частина акцій публічних акціонерних товариств знаходиться в руках обмеженого кола власників, які не бажають продавати акції через боязнь втрати абсолютного контролю над акціонерним товариством. Відсутність законодавчого обмеження на частки акцій у акціонерів зменшує можливості для зростання торгівлі окремими пакетами акцій на вторинному фондовому ринку. Якщо

власник публічного акціонерного товариства приймає рішення про продаж своєї частки акцій, то він намагається продати весь пакет, що не дає змоги брати участь у придбанні акцій дрібних інвесторів.

Крім акцій за січень-квітень 2012 року НКЦПФР зареєструвала 55 випусків облігацій підприємств на суму 7,05 млрд. грн. (табл. 1).

Обсяги випусків облігацій підприємств, зареєстрованих НКЦПФР за січень-квітень 2012 року

Місяць	Випуски облігацій підприємствами, млн. грн.	Випуски облігацій банками, млн. грн.	Випуски облігацій страховими компаніями, млн. грн.	Загальний обсяг зареєстрованих випусків облігацій, млн. грн.	Кількість зареєстрованих випусків
Січень	452,84	1000,00	0,00	1452,84	16
Лютий	843,67	3500,00	0,00	4343,67	13
Березень	590,55	0,00	0,00	590,55	13
Квітень	659,18	0,00	0,00	659,18	13
Разом	1887,05	4500,00	0,00	7046,23	55

Таблиця 1

З наведених даних можливо побачити, що на протязі чотирьох місяців підприємства постійно здійснювали випуски облігацій. Водночас банки здійснювали випуски облігацій лише у січні та лютому місяці, а страхові компанії таких випусків не мали.

Випуски облігацій є одним із значних джерел формування позикових коштів для суб'єктів господарювання, особливо реального сектору. Однак в Україні підприємства мало використовують облігаційні позики як джерело формування інвестиційних та операційних фінансових ресурсів через різних причин, головними з котрих є недостатня сума власного капіталу, неможливість розмістити облігаційні позики на первинному ринку через низький рівень привабливості таких позик для юридичних і фізичних осіб. На великий жаль суб'єкти господарювання, які здійснюють розміщення облігаційних позик, не завжди у повній мірі розуміють на яких інвесторів будуть розраховані ті чи інші облігації. Для розвитку вітчизняного фондового ринку необхідно, щоб постійно зростали випуски облігаційних позик які розраховані не лише на юридичних осіб, а й на фізичних осіб. При цьому вартість однієї облігації повинна бути такою, щоб пересічний громадянин мав можливість купувати такі облігації. На нашу думку, вартість облігації підприємств для фізичних осіб повинна становити 250, 500, 750 і 1000 грн. Рівень доходності за облігаціями підприємств можуть бути наближений до доходності депозитів, а й інколи і вищий. Наприклад, якщо за депозитами встановлена річна ставка 15% з щомісячною сплатою відсотків, то для облігаційних позик може бути також встановлена ставка 15-16% річних з щоквартальною сплатою купонних відсотків. За таких умов частина громадян будуть більш активно приймати участь в інвестиціях на фондовому ринку.

Якщо порівнювати обсяг випусків облігацій підприємств з аналогічним періодом 2011 року, то зареєстровані випуски облігацій зменшилися на 6,72 млрд. грн., що свідчить про погіршення фінансової ситуації на фондовому ринку.

Протягом січня-квітня 2012 року обсяг зареєстрованих НКЦПФР випусків інвестиційних сертифікатів КУА ПФ становив 6,17 млрд. грн., що порівняно з даними за аналогічний період 2011 року менше на 11,26 млрд. грн. Обсяги зареєстрованих випусків акцій КІФ збільшилися порівняно з 2011 роком на 4,74 млрд. грн. та становили 6,55 млрд. грн.

Значна роль у функціонуванні фондового ринку належить організаторам торгівлі цінними паперами. Станом на 30.04.2012 року у біржовому списку організаторів торгівлі було включено 2510 цінних паперів. Кількість цінних паперів, які включені до біржових реєстрів організаторів торгівлі, становило 489. У біржовому реєстрі до котирувального списку за 1 рівнем лістингу включено 154 цінних паперів, за II рівнем лістингу — 335 цінних паперів.

За результатами торгів на організаторах торгівлі біржових контрактів (договорів) з цінними паперами протягом січня-квітня 2012 року становив 59,05 млрд. грн. (табл. 2).

У січні місяці найбільші за обсягом торги були на ПФТС (6738,33 млн. грн.), «Перспектива» (4790,21

Таблиця 2

Організатори торгівлі	Січень	Лютий	Березень	Квітень	Разом
УФБ	3,90	1,45	43,94	100,02	149,32
КМФБ	134,41	350,77	417,28	90,11	992,57
ПФТС	6738,33	7352,18	7420,96	7205,12	28716,59
УМВБ	0,12	0,12	0,12	0,16	0,53
ІННЕКС	0,001	0,024	0,013	0,04	0,07
ПФБ	8,98	9,30	9,85	40,88	69,01
УМФБ	105,00	44,23	124,34	41,60	315,18
Перспектива	4790,21	4275,02	5054,81	5217,53	19337,57
СЄФБ	2,56	3,74	3,88	13,70	23,88
УБ	2168,70	2524,39	2635,98	2120,21	9449,29
Усього	13952,22	14561,24	15711,17	14829,38	59054,01

млн. грн.), УБ (2168,70 млн. грн.). Найменші торги були на ІННЕКС (0,001 млн. грн.). У лютому місяці ситуація практично повторилася на ПФТС (7352,18

млн. грн.), «Перспектива» (4275,02 млн. грн.), УБ (2524,39 млн. грн.). Найменші торги були на ІННЕКС (0,024 млн. грн.).

У березні ситуація практично не змінилася. Найбільше всього торги були на ПФТС (7420,96 млн. грн.), «Перспектива» (5054,81 млн. грн.), УБ (2635,98 млн. грн.). Найменші торги були на ІННЕКС (0,013 млн. грн.).

У квітні також ситуація не змінилася. Найбільше всього торги були на ПФТС (7205,12 млн. грн.), «Перспектива» (5217,53 млн. грн.), УБ (2120,21 млн. грн.). Найменші торги були на ІННЕКС (0,004 млн. грн.).

Отже, за чотири місяця три основні організатори торгів забезпечили 97,4% всіх торгів на організаторах торгів цінними паперами. Таким чином, інші організатори торгів фактично не впливають на функціонування організованого фондового ринку. Наявність значної кількості організаторів торгів, які фактично не забезпечують реальний вплив на операції з цінними паперами повинен знайти відображення в рішеннях НКЦПФР, зокрема Комісія повинна оцінити доцільність існування таких організаторів, які фактично не функціонують, їх роль на фондовому ринку та прийняти рішення про відзвіз ліцензії на здійснення організованих торгів.

Протягом січня-квітня 2012 року порівняно з даними аналогічного періоду 2011 року обсяг біржових контрактів (договорів) з цінними паперами на організаторах торгівлі зменшився на 26% або на 20,74 млрд. грн. За аналогічний період 2011 року обсяг торгів склав 79,79 млрд. грн.

Найбільший обсяг торгів за фінансовими інструментами на організаторах торгівлі протягом січня-квітня 2012 року зафіксовано з:

а) державними облігаціями України — 31,83 млрд. грн. або 53,90% від загального обсягу торгів;

б) акціями — 12,04 млрд. грн. або 20,38% від загального обсягу торгів.

Обсяг біржових контрактів з цінними паперами на організаторах торгівлі на вторинному ринку становив 77,3% від загального обсягу біржових контрактів або 45,65 млрд. грн. На первинному ринку обсяг біржових контрактів з цінними паперами склав всього 10,4% або 6,15 млрд. грн..

На первинному біржовому ринку в основному торгівля була облігаціями підприємств і похідними цінними паперами. На вторинному ринку перш за все торгівля була державними облігаціями України, акціями, облігаціями підприємств та інвестиційними сертифікатами.

Наведені дані свідчать, що на початку 2012 року тенденції, що склалися на вітчизняному фондовому ринку значно гірші, ніж в аналогічному періоді 2011 року. Це значить, що на результати функціонування фондового ринку впливають внутрішні і зовнішні чинники. На нашу думку, найбільший вплив здійснюють зовнішні чинники внаслідок кризових явищ в світовій економіці, фінансовій нестабільності на світовому фінансовому ринку.

Фінансова нестабільність, особливо в країнах ЄС, впливає як на фондовий ринок, так і на інші сегменти фінансового ринку, зокрема банківський сектор. Від фінансової нестабільності страждає і реальний сектор, який б більше залучав коштів за рахунок випуску облігаційних позик, а також частково випуску акцій публічних акціонерних товариств.

Для підвищення ефективності функціонування вітчизняного фондового ринку необхідно забезпечити більшу орієнтацію всієї економіки країни на внутрішній ринок. Це дасть змогу збільшити рух грошових коштів в масштабах національної економіки, а за рахунок інструментів фондового ринку ці кошти можуть бути спрямовані на розвиток тих секторів і видів економічної діяльності, які в поточному періоді найбільше відчувають потребу в грошах.

ВИСНОВКИ

Таким чином, проведені дослідження дають змогу стверджувати, що сучасні тенденції на фондовому ринку не відповідають потребам розвитку національної економіки України. Для забезпечення поліпшення ситуації на вітчизняному фондовому ринку необхідна стабілізація ситуації на світовому фінансовому ринку та покращення стану реального сектора економіки країни.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Бондарь А.П. Место коммерческих банков на фондовом рынке Украины в современных условиях / А.П. Бондарь // Науковий вісник: фінанси, банки, інвестиції. — 2008. — №1. — С. 59–62.
2. Брітченко І. Роль комерційних банків у розбудові фондового ринку України / І. Брітченко, Р. Перепелиця // Вісник Національного банку України. — 2005. — №4. — С. 23–27.
3. Ватаманюк З.Г. Перспективи розвитку ринку цінних паперів в Україні / З.Г. Ватаманюк, О.В. Баула // Фінанси України. — 2007. — №5. — С. 75–85.
4. Версаль Н.І. Особливості формування банками ресурсів із використанням боргових цінних паперів в умовах фінансової кризи / Н.І. Версаль, В.П. Кирій // Фінанси України. — 2009. — №10. — С. 71–85.
5. Довга С. Роль банків на ринку цінних паперів в Україні / С. Довга // Банківська справа. — 2000. — №4. — С. 8–11.
6. Міньков В.І. Деякі особливості розвитку фондового ринку України / В.І. Міньков // Фінанси України. — 2007. — №12. — С. 104–114.
7. Назарчук М.І. Аналіз стану та перспективи розвитку фондового ринку України / М.І. Назарчук // Фінанси України. — 2007. — №12. — С. 83–95.
8. Національна комісія з цінних паперів та фондового ринку. — [Електронний ресурс]. — Режим доступу. — <http://www.nssmc.gov.ua/>

Стаття надійшла до редакції 25 травня 2012 року